

μίας τούς κυρίους ὑπουργούς καὶ τούς φιλομούσους κυρίας καὶ κυρίους, οἵτινες εὐηρεστήθησαν νὰ τιμῆσωσι τὴν σημερινὴν τῆς Ἀκαδημίας ἑορτὴν, ἐγκαρδιούντες αὐτήν, εἰς ἓν μέγα ἐθνικὸν ἔργον, τὸ ὅποιον μὲ ἀσθενεῖς ἀκόμη δυνάμεις ἀλλὰ μὲ θερμὸν ζῆλον καὶ ἀγάπην — ἀφόβως δύναμαι νὰ τὸ διακηρύξω — ἀνέλαβε νὰ ἐπιτελέσῃ.

Κατόπιν ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν κάμνει τὴν ἐξῆς ἀνακοίνωσιν:

ΙΣΤΟΡΙΑ.—Περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἑλληνικῶν Ἀκαδημιῶν, Ἀνακοίνωσις Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν.

Διὰ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (1453) τὸ μεγαλοπρεπὲς οἰκοδόμημα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κατέπεσεν ὑπὸ τὰ πλήγματα τῶν βαρβάρων κατακτητῶν. Τὸ δουλωθὲν Ἑλληνικὸν Ἔθνος ἐστερήθη οὐ μόνον τῆς ἐλευθερίας, ἀλλὰ καὶ τῆς παιδείας. «Ποῦ τὰ παιδευτήρια τῆς σοφίας»! ἀνέκραζεν ὁ πρῶτος μετὰ τὴν ἄλωσιν Πατριάρχης Γεννάδιος Σχολάριος, ἐπὶ τῶν ἔρειπλων τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν μεγάλην ἐκείνην ἀποδουρόμενος συμφορὰν. Αἱ Βιβλιοθήκαι τῆς Κων/πόλεως ἀριθμοῦσαι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀλώσεως περὶ τὰς 120.000 χειρογράφων κωδίκων, κατεκράησαν, ἐλαχίστων μόνον ἀπολειφθέντων λειψάνων τοῦ ἀτιμῆτου ἐκείνου πνευματικοῦ θησαυροῦ, οἱ λόγιοι ἄνδρες ἀπεδήμησαν εἰς τὴν Δύσιν, φωτίσαντες μὲν τοὺς ἄλλους λαοὺς καταλιπόντες ὅμως ἐν τῷ σκότει τὸν δυστυχῆσαντα Ἑλληνικὸν λαόν. Εἷς τῶν λογίων Ἑλλήνων φυγάδων, ὁ Νικαίας Μητροπολίτης Βησσαρίων, θρηγῶν τὴν ἀπαιδευσίαν τῶν συγχρόνων αὐτῷ Ἑλλήνων, ἔλεγεν: «εἶναι παράδοξον νὰ βλέπωμεν τοὺς Δυτικούς νὰ ὠφελῶνται ἐκ τῶν ἡμετέρων φώτων, ἡμεῖς δὲ οἱ δημιουργοὶ πασῶν τῶν ἐπιστημῶν νὰ ζῶμεν ἐν τῇ βαρβαρότητι». Διότι καθ' ὃν χρόνον ἡ Δύσις ἐπληροῦτο Ἑλληνικῶν Σχολῶν, ἀφ' ὧν ἀνεδίδοντο αἱ ἀναλαμπαὶ τῆς Ἀναγεννήσεως τῶν γραμμάτων, ἡ Ἑλληνικὴ Ἀνατολὴ ὑπὸ πυκνοῦ τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητος σκότους ἐκαλύπτετο. Ποῦ καὶ ποῦ προέκυπτον εἰς μέσον λόγιοί τινες ἄνδρες, ἀλλ' οὗτοι ἦσαν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Κωνσταντίνου Κούμα, «ἀμυδρὰ καὶ διψαλέα λυχνάρια, ἀραιότατα κείμενα μεταξύ παχυτάτου σκότους». Ἐνα δὲ περίπου αἰῶνα μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔγραφεν ὁ ΘΕΟΔΟΣΙΟΣ ΖΥΓΟΜΑΛΑΣ πρὸς τὸν ΜΑΡΤΙΝΟΝ ΚΡΟΥΣΙΟΝ ὅτι ἔβλεπε μετοικήσαντα πάντα τὰ ἀγαθὰ ἀπὸ τῶν Ἑλλη-

νικῶν τόπων καὶ οἰκήσαντα ἐν τοῖς Δυτικοῖς, τὴν τε σοφίαν καὶ τὰς ἐπιστήμας, τὰς τέχνας τὰς ἀρίστας, τὴν εὐγένειαν, τὸν πλοῦτον, τὴν παιδείου καὶ τὸν λοιπὸν τῶν χαρίτων χορόν, «ἐλληνικῶν δὲ χαρίτων τὸ κλέος βαρὺς ὄλεσεν αἰῶν».

Ἄλλ' εἶχον πεποίθησιν οἱ Ἕλληγες ὅτι ἄνευ τῆς θρησκείας καὶ τῆς παιδείας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σωθῶσιν. Ὁ πολυπαθὴς Κερκυρατὸς διδάσκαλος ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΕΠΑΡΧΟΣ, γράφων πρὸς τὸν Πατριάρχην Κ/πόλεως ΔΙΟΝΥΣΙΟΝ Β' (1546-1555) καὶ ἐπαινῶν τὰς ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων προσπαθείας του ἔλεγε· «τὸ βέλτιστον ἡμῖν, ἢ πατρίς, ἀπώλετο, ὁμοῦ τε ταύτη καὶ τὰ ἀγαθὰ ἔρρει πάντα. Παραλειφθεῖτω καὶ ἡ παιδεία. Εἰ δὲ συμβῆ καὶ ταύτην ἐπιτριβῆναι, τί δεῖ πλέον Ἕλληνας ζῆν»; Οἱ Ἕλληγες βαθύτατα συνηθάνοντο ὅτι ἂν κατώρθουν νὰ διατηρήσωσι μετὰ τῆς θρησκείας τὴν παιδείαν ἔμελλον νὰ σωθῶσιν ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας. Ἐντεῦθεν καὶ οἱ φίλοι τῶν Ἑλλήνων ἐπίστευον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς παρὰ τὰς τρομερὰς ἐκείνας συμφορὰς αὐτῆς ἐκ τῆς τουρκικῆς δουλείας. Πρὸς Ἕλληνας λογίους γράφων τῷ 1556 ἀπὸ τῆς Λειψίας ὁ φιλόλογος καὶ φιλέλλην γερμανὸς ΙΩΑΚΕΙΜ ΚΑΜΕΡΑΡΙΟΣ (1577) ἐνεθυμήθη τὸν περὶ τῶν Ἀθηνῶν ἀρχαῖον χρησμόν· «Ἄσχος βαπτίζει, δῶναι γέμιν οὐ θέμις» καὶ προσέθετεν: «ἐγὼ γὰρ ἐκδέχομαι τοῦτο ὡς περὶ ἅπαντας τοῦ Ἔθνους προνεχθέν».

Οἱ Τούρκοι, ἀναγνωρίσαντες τὴν ἐλευθέραν τῆς Ἐκκλησίας ὑπαρξιν, ἠνέχθησαν καὶ τὴν ὑπ' αὐτῆς προστασίαν τῶν γραμμάτων, θεωρήσαντες τὴν καθόλου ἐκπαίδευσιν τῶν νέων ὡς ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν. Οὕτω δὲ ἡ παιδεία συνεδέθη μετὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις σπουδαιότατον αὐτῆς μέλημα κατέστησεν αὐτήν. Οἱ νάρθηκες τῶν ναῶν καὶ οἱ οἶκοι τῶν λογιώτερων κληρικῶν μετεβλήθησαν εἰς σχολὰς. Ἐνεκα δὲ τοῦ σεδασμοῦ αὐτῶν πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον οἱ Τούρκοι ἐπέτρεψαν ἀκωλύτως τὴν ὑπαρξιν Σχολῶν ἐν τοῖς Μοναστηρίοις, ὧν τὰ πλεῖστ' ἀπέβησαν, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἰακώβου Ρίζου Νερολοῦ, «ἄσυλον ἀπαραβίαστον τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῶν γραμμάτων». Ὅτε δὲ βραδύτερον οἱ Ἕλληγες, αἰείποτε πρὸς τὴν παιδείαν ὀργῶντες, διὰ τῆς προστασίας τῶν παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ἰσχυόντων ὁμογενῶν, κατώρθουν νὰ ιδρύωσι καὶ δημοσίας Σχολὰς, ἵνα λαμβάνωσι παρὰ τῶν Τούρκων ἄδειαν, ἐχαρακτήριζον αὐτὰς ὡς «σωφρονιστήρια τῶν νέων», ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἐκκλησίας διατελοῦντα.

Τρεῖς τύποι Σχολῶν ἐμορφώθησαν κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως χρόνους. α') Τὰ Κοινὰ λεγόμενα Σχολεῖα, ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὰ Δημοτικὰ τῶν νεωτέρων χρόνων. β') Τὰ Ἑλληνικὰ Σχολεῖα, ἅτινα καὶ Μουσεῖα ἐλέγοντο ἢ Ἑλληνομουσεῖα καὶ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 18' αἰῶνος Γυμνάσια, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀντεστοίχουν, καὶ γ') αἱ Ἀκαδημίαι, αἵτινες ἐθεωροῦντο ἀνώτερα ἐκπαιδευτήρια, εὐρύτερον ἔχοντα τοῦ τῶν Γυμνασίων πρόγραμμα. Τρεῖς δὲ Ἀκαδημίαι ἀνεδείχθησαν

ὕπερ τὰς ἄλλας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Ἀθωνιάς καὶ ἡ Πατιμιάς Ἀκαδημία.

Ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀλώσεως ἀνεδείχθη περιφανεστέρα τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐστία, τυχοῦσα τῆς προστασίας φιλομούσων Πατριαρχῶν, ἀλλὰ δυστυχῶς, ὁ βίος αὐτῆς δὲν ὑπῆρξε συνεχῆς καὶ ἀδιάκοπος. Μετὰ τὸν Γεννάδιον Σχολάριον τὴν Ἀκαδημίαν ἐπροστάτευσεν ὁ Πατριάρχης Διονύσιος Β', ὅστις, πρὸς τοὺς ἄλλοις, εἶχε προσκαλέσει εἰς Κων/πολιν ὡς διδάσκαλον, τῇ ὑποδείξει τοῦ Μητροπολίτου Ναυπλίας Μιχαὴλ Σοφιανοῦ, τὸν ἐκ Ζακύνθου Ἐρμόδωρον Λήσταρχον. Ὁ μετὰ τὸν Διονύσιον Πατριάρχης Ἰωάσαφ ὁ Μεγαλοπρεπῆς (1555-1565) προσεκάλεσεν ἐκ Ναυπλίου τὸν Ἰωάννην Ζυγομαλάν, ἄνδρα λόγιον, «ἵνα μεταδῶ γράμματα· οὐδεὶς γὰρ ἦν τότε διδάσκων γράμματα». Ὁ Ἰωάσαφ ἐζήτησε καὶ ἐκ Ρωσσίας βοήθειαν ὑπὲρ τῆς Ἀκαδημίας. Ἐν τέλει δὲ τοῦ αἰῶνος ἐκείνου, ἐπὶ Πατριάρχου Ἱερεμίου Β' (1572-1579, 1580-1584, 1585-1595), προσεδόθη νέα ὄθησις πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, τῆς ὁποίας κέντρον ὑπῆρξεν ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία. Κατὰ τὸν ἑξῆς αἰῶνα τὴν Ἀκαδημίαν ὑπεστήριξεν ὁ Μέγας Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας εἰτα Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος Λούκαρις (1638) προσκαλέσας ἐξ Ἀθηνῶν τὸν διαπρεπέστατον Διδάσκαλον Θεόφιλον Κορυδαλλέα, ὅστις ἐγένετο πρῶτος εἰσηγητῆς τῆς διδασκαλίας τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, καὶ ἐν Ἀθήναις καὶ ἀλλαχοῦ διδάξας καὶ μεγάλως τὸ δουλεῦον ὠφελήσας Ἔθνος. Ἀπ' αὐτοῦ δὲ δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι χρονολογεῖται νέα περίοδος τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας. Τὸ ἐν αὐτῇ ἔργον του λαμπρῶς καὶ εὐδοκιμώτατα ἐξηκολούθησεν ὁ μαθητῆς αὐτοῦ Ἰωάννης Καρυοφύλλης, πάντες δὲ σχεδὸν οἱ διαπρεπεῖς λόγιοι Ἑλληνας τῶν χρόνων ἐκείνων ὑπῆρξαν τρόφιμοι τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος οὐ μόνον ἐμαθήτευσεν καὶ ἐδίδαξεν ἐν αὐτῇ ἀλλὰ καὶ ἐδαπάνησεν ἐκ τῶν ἰδίων πρὸς ἔκδοσιν τῶν σπανιζόντων τότε βιβλίων. Καὶ ὁ ἴδιος δὲ πολλὰ διδακτικὰ ἐγχειρίδια συνέγραψεν.

Αἱ δεινὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους περιστάσεις συνεπήγαγον τὴν διάλυσιν τῆς Ἀκαδημίας, ἀλλὰ τῷ 1691 ἀνασυνέστησεν αὐτὴν ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Καλλίνικος Ἀκαρνάν (1702), ἐδίδαξε δέ, πρὸς τοὺς ἄλλοις, ὁ Σεβαστὸς Κυμηνίτης καὶ ὁ Γεράσιμος Ἀκαρνάν. Κατὰ τὸ ἑνῆς αἰῶνα γενναίους προστάτας εὗρεν ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία τοὺς Πατριάρχας Γαβριὴλ Γ' (1703-1707) καὶ Σεραφεῖμ (1757-1760), ἐφ' ὧν ἐδίδαξαν, ἐκτὸς ἄλλων, ὁ Δωρόθεος Λέσβιος, ὁ Νικόλαος Κριτίας, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις καὶ ὁ Σέργιος Μακραιός. Κατὰ τὸν αὐτὸν αἰῶνα μέγας προστάτης τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς παιδείας καθόλου ὑπῆρξεν ὁ Πατριάρχης Σαμουὴλ Χαντζερῆς (1763-1768), 1773-1774) ὅστις, γεννηθεὶς καὶ

σπουδάσας ἐν Κωνσταντινουπόλει, διεκρίθη διὰ τῆς ἐκτάκτου αὐτοῦ δραστηριότητος, τῆς πολυμαθείας καὶ εὐγλωττίας. Ἐν μέσῳ τῶν μεγάλων αὐτοῦ, ὡς Πατριάρχου καὶ Ἐθνάρχου, ἀσχολιῶν, πρῶτιστον ἐθεώρει καθήκον τὴν προστασίαν τῆς παιδείας καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων «διδασκάλοις ἀδιαλείπτως ὁμιλῶν καὶ ἐν πάσῃ ἐπιστήμῃ ἀτρύτως φιλοπονῶν» ὡς λέγει σύγχρονος αὐτῷ χρονογράφος. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ καὶ τῇ προστασίᾳ αὐτοῦ ἤρξαντο παρ' ἡμῖν ἐν τῇ Ἀνατολῇ μεταφράσεις δοκίμων ξένων συγγραφέων εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, θεωρεῖται δὲ ὁ Σαμουὴλ ὡς εἰς τῶν πρῶτων ἀναπτυξάντων καὶ τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἣς ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις ὑπῆρξε τὸ πρότυπον πάντων ὅσοι συνέγραψαν μετ' αὐτὸν ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ μέχρι τοῦ Κοραΐ.

Ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία καὶ πάλιν εἶχε διακόψει τὰς ἐργασίας αὐτῆς, ἀνασυνεστήθη δὲ τῷ 1804 ἀδείᾳ τοῦ Σουλτάνου Σελῆμ ἐν τῷ Προαστείῳ Κωνσταντινουπόλεως Ἐηροκρήνη, διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Δημητρίου Μουρούζη, ὅστις δι' ἐγγράφου διαταγῆς τοῦ Σουλτάνου εἶχεν ἀναγνωρισθῆ γενικὸς Διευθυντῆς καὶ ἐπόπτης τῶν Σχολείων καὶ Νοσοκομείων. Ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ ἐδίδαξαν τότε, πρὸς τοῖς ἄλλοις, οἱ ἐπιφανέστεροι Διδάσκαλοι Δωρόθεος Πρώτος καὶ Στέφανος Δούγκας, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκόσμουον τὸν Πατριαρχικὸν Θρόνον ἐλλογιμώτατοι Ἱεράρχαι, ὡς ὁ Κύριλλος Σ' (1813-1819) ὁ μετὰ τὸν Χαντζερῆν μᾶλλον πεπαιδευμένος Πατριάρχης καὶ συγγραφεὺς δοκιμώτατος. Οἱ ἐν Βιέννῃ διατρίβοντες τῷ 1803 Θεσσαλοὶ λόγιοι καὶ σπουδασταὶ εἶχον ἀποφασίσει νὰ ιδρῶσωσιν ἐπὶ τοῦ Πηλίου ὄρους Ἀκαδημίαν τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἑλληνικῆς καὶ λατινικῆς φιλολογίας, τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν. Ἀλλὰ δὲν κατέστη δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ἀπόφασις αὕτη, ἤρξατο δὲ τῷ 1807 τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς ἡ ἐν Κερκύρᾳ Ἴονιος Ἀκαδημία τοῦ Guilford.

Ἡ Πατριαρχικὴ Ἀκαδημία Κωνσταντινουπόλεως τελευταῖον μέγαν προστάτην, πρὸ τῆς μεγάλης Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821, εὔρε τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον Ε' (1797-1798, 1806-1808, 1818-1821) οὗτινος αἱ ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας μέριμναι ὑπῆρξαν ἐξ ἴσου σπουδαῖαι πρὸς τὰς ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ Ἐθνους. Ἀλλὰ κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἀνεστάλη ἡ λειτουργία τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας, προσέλαβε δ' ἐφεξῆς τὸν τύπον Γυμνασίου καὶ Διδασκαλείου, ἐπὶ δὲ τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Γ' (1878-1884, 1901-1912) ἀνφοδομήθη ἐν Φαναρίῳ παρὰ τὸ Πατριαρχεῖον ἡ Μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή, ἣτις ἀντικατέστησε τὴν παλαιὰν καὶ ἔνδοξον Πατριαρχικὴν Ἀκαδημίαν.

Δευτέρα Ἀκαδημία ὑπῆρξεν ἡ Ἀθωνιάς, μεθ' ἣς συνεδέθη τὸ μέγα ὄνομα τοῦ Εὐγενίου Βουλγάρου (1806). Διδάξας ὁ Εὐγένιος ἐν Ἰωαννίνοις περὶ τὸ 1742 ἤρχισε νὰ ἐκτείνῃ ἐκεῖθεν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ὡς λέγει ὁ Κούμας, τὸ ὄνομά του. Ἐδί-

δαξε πρώτος τὰ νέα φιλοσοφικά συστήματα μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἐκτάκτου πολυμαθείας. Ἐξ Ἰωαννίνων μετέβη εἰς Κοζάνην καὶ μετὰ μικρὸν ἐπανελθὼν πάλιν εἰς Ἰωάννινα μετέβη εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Ἀκαδημίαν. Ἡ πρώτη ἀρχὴ αὐτῆς ὀφείλεται εἰς τὸν ἠγούμενον τῆς ἐν Ἄθῳ Μονῆς τοῦ Βατοπαιδίου Νεόφυτον, ὅστις, ἰδρύσας παρὰ τὴν Μονὴν τὴν Σχολήν, προσεκάλεσεν ὡς διδάσκαλον τὸν Νεόφυτον Κausοκαλυβίτην, μαθητὴν χρηματίσαντα τῆς Πατριάρχους Ἀκαδημίας καὶ τῆς Σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων, καθ' ὃν χρόνον ἐδίδασκεν ἐν αὐτῇ ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις. Τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1749 ἤρξατο τῆς διδασκαλίας τῶν μαθημάτων ἐν τῇ Ἀθωνιάδι Σχολῇ ὁ Νεόφυτος Κausοκαλυβίτης, ὀλίγους ἔχων μαθητάς. Ἡ πρώτη ἐκεῖνη Σχολὴ τοῦ Βατοπαιδίου, τῇ προστασίᾳ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Κυρίλλου Ε' (1748-1757) ἀνοικοδομηθεῖσα καὶ μεταρρυθμισθεῖσα, προήχθη εἰς Ἀκαδημίαν. Κυρίως δὲ ἡ προαγωγὴ αὐτῆς καὶ ἡ δόξα ὀφείλεται εἰς τὸν Εὐγένιον Βούλγαριν, ὅστις, προσκληθεὶς τῷ 1753 ὡς Διευθυντὴς καὶ Καθηγητῆς, πρὸς τῷ Νεοφύτῳ Κausοκαλυβίτῃ προσέλαβε καὶ ἕτερον βοηθὸν τὸν ἐξ Ἰωαννίνων μαθητὴν αὐτοῦ Παναγιώτην Παλαμᾶν. Ἐν βραχὺ χρονικῷ διαστήματι ἡ Ἀθωνιάς Ἀκαδημία ἠρίθμει περὶ τοὺς 200 μαθητάς, ἀπανταχόθεν συρρέουσας πρὸς τὸν ἐπιφανέστερον τῶν τότε Ἑλλήνων Διδασκάλων Εὐγένιον Βούλγαριν. Ἐδίδασκε δὲ αὐτός τὴν Θεολογίαν, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Λογικὴν, τὴν Μεταφυσικὴν καὶ Φιλοσοφίαν κατὰ τὰ νεώτερα συστήματα, εἶχε δὲ ἐπιγράψει ἐπὶ τῆς πύλης τῆς αὐλῆς, κατὰ μίμησιν τοῦ Πλάτωνος, τὰ ἑξῆς:

Γεωμετρήσων εἰσίτω, οὐ κωλύω,
τῷ μὴ θέλοντι συζυγῶσω τὰς θύρας.

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις εἰργάσθη πρὸς ἀνάδειξιν τῆς Σχολῆς μετὰ καταπληκτικῆς δραστηριότητος καὶ ἰκανότητος, πρώτος αὐτὸς παρ' ἡμῖν ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων, διὰ τῆς εὐφυίας, τῆς σπανίας πολυμαθείας καὶ ἐπιδεξιότητος πρὸς πάντας τοὺς κλάδους τῆς παιδείας καὶ τῆς σοφίας, στηρίζας τὴν ἐκπαίδευσιν.

Δυστυχῶς ὅμως σφοδρὰ ἀντίδρασις ἐκ μέρους τῶν μοναχῶν, ἐξεγερθεῖσα κατὰ τοῦ μεγάλου διδασκάλου, ἠνάγκασεν αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῆ ἔξ Ἁγίου Ὄρους μετὰ πενταετίαν. Ἀλλὰ ἡ Ἀθωνιάς Ἀκαδημία ἀπέβη φυτῶριον τῶν πεπαιδευμένων ἀνδρῶν, ἐξ ὧν πλείστοι ἐπιστρέψαντες εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν ἐγένοντο διδάσκαλοι καὶ ἰδρυταὶ Σχολείων. Εἰς τῶν μαθητῶν τῆς Ἀκαδημίας ὁ Ἅγιος μοναχὸς Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, εἰς ὃν ὀφείλεται ἡ ἀναστολὴ τοῦ ἐξισλαμισμοῦ τῆς Ἠπείρου, περιοδεύσας τὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Ἠπειρον, Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, κατὰ τὰ ἔτη 1760-1779, διὰ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ προτροπῶν πρὸς τὸν λαόν, κατάρθρωσε νὰ ἰδρῦσῃ 30 μὲν ἀνώτερα 200 δὲ Κοινὰ ἤτοι Δημοτικὰ Σχολεῖα.

Τρίτη Ἀκαδημία διαρκέστερον τῆς Ἀθωνιάδος ἐργασθεῖσα ὑπῆρξεν ἡ Πατμιάς Ἀκαδημία τῆς μικρᾶς νήσου Πάτμου, ἣτις διὰ τῆς Ἀκαδημίας πρὸς τῇ παλαιᾷ προσέλαβε νέαν δόξαν καὶ ἐφωταγώγισεν ὄχι μόνον τὴν ἑλληνικὴν Δωδεκάνησον ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

Ἰδρυτὴς τῆς Ἀκαδημίας Πάτμου ὑπῆρξεν ὁ τρόφιμος τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας Πάτμιος μοναχὸς Μακάριος Καλογεράς. Ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔτυχε τῆς προστασίας τοῦ ἐξ Ἰθάκης Ἀγαπίου Βουλουσιᾶ, ὅστις βραδύτερον ἐδίδαξεν ἐν Ἀθήναις (1739) καὶ τοῦ Ἰακώβου Γιακουμῆ, παρ' οἷς ἐσπούδασε τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν καὶ τὴν φιλοσοφίαν. Τελείως καταρτισθεὶς ὁ Μακάριος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἱδρυσεν παρὰ τὴν περίπυστον καὶ ἔνδοξον μονὴν τῆς Πάτμου τῷ 1713 τὴν περίφημον καταστάσαν Ἀκαδημίαν. Κατ' ἀρχὰς εἰς αὐτὴν ἐφοίτων ὀλίγοι παῖδες ἐκ τῆς Πάτμου, ἀλλὰ δὲν ἐβράδυνεν ἡ μικρὰ νῆσος νὰ προσλάβῃ ζωηροτάτην κίνησιν ἐκ τῆς συρροῆς ἑκατοντάδων φοιτητῶν ἐξ ἀπασῶν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν. Πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐφοίτησεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν καὶ Ρῶσσοι φοιτητῆς, ὁ Γρηγορόβιτις Μπάρσκη, πολλὰς παρασχὼν περὶ τῆς Ἀκαδημίας πληροφορίας.

Ὁ Μακάριος ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς ὁ μόνος τῆς Ἀκαδημίας καὶ Διευθυντὴς καὶ Διδάσκαλος. Ἐδίδασκε δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Τῷ 1720 ἐξῆλθον οἱ πρῶτοι ἀπόφοιτοι τῆς Ἀκαδημίας, τούτων δὲ ὁ Ἰάκωβος, Πάτμιος τὴν πατρίδα, ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς εἰργάσθη ὡς βοηθὸς τοῦ Μακαρίου, μετέδωκε τὰ ἑλληνικὰ γράμματα εἰς Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, ἱδρύσας ἐν Χαλεπίῳ καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις Σχολὰς. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ἰακώβου, ὁ Μακάριος προσέλαβεν ὡς βοηθὸν τὸν Γεράσιμον Βυζάντιον. Τῷ 1729 ἔνεκα τῆς συρροῆς μαθητῶν ἠναγκάσθη νὰ προσθέσῃ νέα οἰκοδομήματα εἰς τὴν Σχολήν, εἶχε δὲ ἀπανταχῆθεν τόσας δωρεὰς φιλομούσων, ὥστε τῷ 1745 κατέθηκεν ἐπὶ τόκῳ τὸ μέγα διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ποσὸν 3.500 γροσίων πρὸς συντήρησιν τῶν διδασκάλων τῆς Ἀκαδημίας. Ταύτην δὲ ὑπεστήριξεν οικονομικῶς καὶ ἡ Μονὴ τῆς Πάτμου.

Ἐπὶ εἴκοσι καὶ πέντε (25) ἔτη εἰργάσθη ὁ Μακάριος ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ, ἀπολαύων τοῦ παγκοίνου σεβασμοῦ οὐχὶ μόνον τῶν Ἑλλήνων ἀλλὰ καὶ τῶν ξένων. Δὲν ἀνέδειξε δὲ μόνον μακρὰν σειρὰν μαθητῶν, δι' ὧν μετέδωκε πανταχοῦ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ἀλλὰ καὶ συγγραφεὺς ὑπῆρξε δοκιμώτατος, καταλιπὼν διάφορα θεολογικά, φιλολογικὰ καὶ φιλοσοφικὰ συγγράμματα. Ἀπέθανε δὲ τῇ 17^ῃ Μαρτίου 1737.

Ἡ Πατμιάς Ἀκαδημία, κλονισθεῖσα πρὸς στιγμὴν ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ ἱδρυτοῦ αὐτῆς καὶ μοναδικοῦ Διδασκάλου, ἐστηρίχθη διὰ τοῦ ἀξίου μαθητοῦ καὶ διαδόχου αὐτοῦ Γερασίμου, ὅστις ὁμῶς προῶρως ἐτελεύτησε τὸν βίον (1740). Ἐπὶ τοῦ διαδεχθέντος αὐτὸν Βασιλείου Κουταλιανοῦ (1773) φθοροποιὸς ἐπιδημία καταλαβοῦσα

τὴν νῆσον διεσκόρπισε τοὺς μαθητὰς καὶ ἀνέστειλε τὴν τακτικὴν τῆς Ἀκαδημίας λειτουργίαν. Ἄλλ' ὁ διαπρεπὴς Πατριάρχης Κων/πόλεως Σαμουὴλ Χαντζερῆς ἐκτὸς τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας ἀναδιωργάνωσε καὶ τὴν Πατριάδα Ἀκαδημίαν καὶ συνεκράτησε πάλιν αὐτήν. Ἰδιαζόντως δὲ ἐμερίμνησε περὶ αὐτῆς ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' ὅστις ὑπῆρξε τρόφιμος τῆς Πατριάδος Ἀκαδημίας, ἐπὶ τοῦ ἐπιφανεστάτου αὐτῆς Διδασκάλου Δανιὴλ Κεραμέως (1801). Ὁ Κεραμεὺς ὑπῆρξεν ἐφάμιλλος τοῦ ἴδρυτοῦ καὶ πρώτου Διδασκάλου τῆς Ἀκαδημίας Μακαρίου, εἰς αὐτὸν δὲ ὀφείλεται ἡ τελευταία τῆς Ἀκαδημίας ἀκμὴ. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος τῷ 1797 ἐξέδωκε σπουδαιοτάτας διατάξεις περὶ τῆς Ἀκαδημίας δι' ὧν ἐρρύθμισε τὸν ἐσωτερικὸν αὐτῆς βίον. Ἄλλ' ἀνέδωκε τότε τὰς τελευταίας αὐτῆς ἀναλαμπὰς ἢ λαμπρὰ ἐκείνη τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐστία.

Προσῆγγισεν ἤδη τὸ 1821, ἐν δὲ ταῖς αἰθούσαις τῆς Πατριάδος Ἀκαδημίας δὲν ἐδιδάσκοντο πλέον ὁ Πλάτων καὶ ἡ γραμματικὴ τοῦ Θεοδώρου Γαζῆ. Οἱ Ἕλληνες νεανίαι ἤκουον τοὺς ἐνθουσιώδεις λόγους τῶν διδασκάλων κατὰ τῶν Τούρκων τυράννων. Ἐξεργάγη ἡ μεγάλη Ἐπανάστασις, μεθ' ἣν ἰδρύθη τὸ μικρὸν Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος, προσέτρεχον δὲ ἀπανταχόθεν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν οἱ Ἕλληνες φοιτηταὶ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν.

Αἱ Ἑλληνικαὶ Ἀκαδημίαι τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων ὑπῆρξαν ἀνώτερα Ἐκπαιδευτήρια τῆς Ἑκκλησίας, παρασχόντα ἀνεκτιμήτους εἰς τὸ δουλεῦον Ἔθνος ὑπηρεσίας. Διὰ τῶν Ἀκαδημιῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐκπαιδευτηρίων διεκρατήθη ἀνημμένη ἢ λαμπὰς τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας ἐν μέσῳ τῆς Τουρκικῆς λαίλαπος. Ἄνευ δὲ τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἀνευ τῆς προστατευσάσης αὐτήν Ἐκκλησίας οὐδὲ ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας θὰ καθίστατο δυνατὴ. Τιμὴ καὶ δόξα εἰς τοὺς ἰδρυτὰς, προστάτας καὶ διδασκάλους τῶν Ἑλληνικῶν Ἀκαδημιῶν.

Μετὰ τοῦτο γίνεται ὑπὸ τοῦ κ. Καμπούρογλου ἡ ἐπομένη ἀνακοίνωσις:

ΙΣΤΟΡΙΑ.—Ἡ ἀφιλοκέρδεια τοῦ Νικηταροῦ, ὑπὸ κ. Δημ. Γρ. Καμπούρογλου.

Ἐν ἀπὸ τὰ ὄνειρά μου ἦτο — καὶ συνήθως τὰ ὄνειρα τῆς ἡμέρας δὲν ἐπαληθεύουν — νὰ γράψω διὰ τοὺς ἑλληνοτουρκικοὺς πολέμους τοῦ Ἀγῶνος, ἐν συγκρίσει καὶ ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς ἑλληνοπερσικοὺς τῆς ἀρχαιότητος, μετὰ προσφυγῆς ἐνίοτε, πρὸς πλήρη παραλληλισμὸν, καὶ εἰς τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη.

Πρέπει νὰ ὁμολογήσω ἐν τούτοις, ὅτι τὴν σκέψιν ταύτην ὀφείλω εἰς τὸν Νικη-